

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT MEGJELENIK MINDEN HÓ ELEJÉN ~

ELŐFIZETÉSI DIJ EGÉSZ ÉVRE: 600 KOR. SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL BUDAPEST, VI., PODMANICZKY-U. 39.

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XI. ÉVFOLYAM, 1921. DECEMBER.

HELLER BERNÁT: GOLDZIHHER IGNÁC PROFESSZOR מנחתו נכור

1850. június 22. — 1921. november 13.

Hél évszázaddal ezelőtt Magyarország első közoktatásügyi minisztere, Eötvös József báró, államtitkárjának, Tanárky Gedeonnak egy ifjút ajánlott figyelmébe, «mert benne kitünő képességet s komoly tudományos irányt» észlelt. «Ha emberismeretem nem csal — folytatja Eötvös levele — pedig sok tudományos pályára készülő ifjat ismerve, rég megszűntem optimista lenni, Goldziherben a szemita nyelvek jeles tanárját várhatjuk.»

Mily teljesen, mily fényesen, mily hatalmasan valósult meg Eötvösnek ez a vatesi szózata, azt Goldziher professzorhoz méltón, tehát beható kutatással, tudományos lelkiismeretességgel kell majd megállapítani s a köztudatba bevinni. Ennél a munkánál, úgy tudom, a Mult és Jövő is közre akar hatni, — ha majd elérkezik (Koh. III, 3) עַת כִּנֵּם אֲבִינִים, ideje, hogy összegyűjtsük az épületköveket Goldziher prof. dicső nevének méltó emlékéül. Ma még csak עַת לִבְנֵת (Koh. III, 4) עַת סְפִיד, zúdult reánk, ma a könnyek ködén át látjuk, minő volt s a gyász éles érzésével azt, amit veszítettünk.

GOLDZIHHER PROF. EGYÉNISÉGÉRŐL.

Amikor Goldziher mesteremről kell szólnom, hasonló érzés ostromol, mint amilyenről Greguss Ágost számol be öccséről, Greguss Gyuláról szóló megemlékezésében. Legjobban magával, Greguss Gyulával szerette volna megbeszélni, mit mondjon. Hasonlót érzett Grimm Jacob is, amikor öccsét, Vilmost kellett gyászolva méltatnia s a gyászbeszédet az ő ítélete alá akarta bocsátani. Így járok én is. Megszoktam, hogy keleti vonatkozású mondanivalómat Goldziher prof. megítélte, megjavította, megtisztította.

Most is ő hozzá fordulok s ő, a síron túl kegyes mesterem, most sem hagy cserben. Ő adja nekem a vonásokat, a színeket az ő képéhez, a szókat az ő egyéniségének méltatásához.

«Igenis, a hatás, melyet ránk, tanítványaira gyakorolt, nem pusztán abban a mélységes tudományban gyökerezett, mellyel bennünket élethossziglan táplált, mellyel dolgozatainkat a sajátképeni iskolázás idején túl előmozdította, azon mindig készséges tanácsadásban, mellyel tudományos problémáink megoldását, nagyban és kicsinyben elősegítette, hanem a jóságos meleg részvételben, mellyel magát törekvésünkkel azonosította, mellyel mindegyikünk lelkébe bele-mélyedt...»

«Bátran elmondhatni, hogy az általa képviselt tudományok köréből alig jelent meg egy munka, mely az ő közreműködésének, javító és igazító kezének, önzetlen szellemének, tanácsadásra és tevékeny segítségre mindig kész szívének jeleit föl nem mutatná. Saját tudományát szívesen olvasztá belé tanítványainak és barátainak, alkotásaiba; nem fukarkodott azzal a dús szellemi tőkével, melyet szünetlen-szakadatlan munkája felhalmozott. Meg e tekintetben nemcsak tanítványai és barátai rendelkeztek vele, hanem pályatársai is a legtávolabb országokban. Mindenünnen, ahol a keleti tudomány terén folyt valamely nevezetesebb munka, nehezebb részletek iránt hozzá, mint valamely muftihoz fordultak tudományos fetváért...»

«Tanítványai s barátaitól eléje tárt bármily bonyolódott kérdésre nem késett a leggyorsabban kimerítő módon felelni; bármily utánajárásba került a kételyek eloszlatása, kötelességének tartotta a rögtöni elintézést és hogy mulasztás ne terhelje lelkiismeretét, valóságos könyvvezetése volt e dolgokról, melyek minden pillanatban

összes tudományos levéltartozásait szeme elé állíthatták.»

Igy jellemezte Goldziher prof. az ő nagy mesterét, Fleischer Leberecht Henriket. De csak az által volt képes erre a jellemzésre, mert annak egyes alkotó elemeit megtalálta a maga kongeniális lelkében. A kép egészében illik Goldziher professzorra, egyes vonásai (a muftiról, a «nagy seikh»-ről) talán jobban ő reá, mint Fleischerre.

De a síron túl is kegyes tanítóm még tovább is oktat, mit kell mondanom, — folytathatom az ő szavával.

«Így ő egyike azon mindinkább ritkuló tudós férfiaknak, kiknek tudományos hatása elválaszthatatlan amaz erkölcsi szépségtől, mely az ember jellemét tünteti ki.»

«De hisz őt nem erkölcsi tökéletessége emeli a tudós társadalom magaslatára, hanem az az emlékezetes tudományos munka, melyet egy emberöltőn át végrehajtott. És ha nem is mondhattam le arról, hogy futólagos megemlékezéssel ne szóljak a kedves lelkű emberről, a mai alkalom lényege arra int, hogy áttérjek tudós működésének jellemzésére.»

GOLDZIHÉR PROFESSZOR TUDOMÁNYOS JELENTŐSÉGÉRŐL.

Goldziher prof. tudományos jelentőségét egy olasz tudós, Griffini, az olasz királynak 1919-ben ajánlott nevezetes kiadványában így jellemzi: G. a tudományos iszlámkutatás megteremtője.

G. prof. műveiben kibontakoznak előttünk az iszlám kialakulásának alkotó tényezői, fejlődésének szakai, kezdetétől sőt előzményeitől fogva: 1) az ósaráb hagyományok, 2) a kórán, 3) a hagyomány (hadith), 4) a vallástörvény (fikh), 5) a dogma, 6) a filozophia, 7) a pietizmus és askétizmus (szufismus), 8) az iszlám szektái, 9) a művelődési és a politikai mozgalmak, 10) a muszlim modernizmus. Nemrég megjelent — fájdalom utolsó — nagy műve azt szemlélteti, miként tükröződnek mindezek a törekvések és fölfogások a kóránmagyarázat irányjaiban.

Goldziher prof. kiválósága a vallástörténet összehasonlító földolgozásában rejlik: fölkutatja az iszlámnak ósaráb, perzsa, zsidó, keresztény, buddhista, európai elemeit. Muhammed maga szembezáll az arab pogánysággal, de belőle nőtt ki s pl. a mekkai kultúsz hozzákapcsolódik pogánykori arab hagyományokhoz. Zsidó és keresztény eszmék megintzmények hatottak legerősebben közre az iszlám teremtésénél, de hatottak tovább is a hagyomány kialakulásánál. Perzsa intézmények nyomai már Muhammed törvényhozásában is észlelhetők, az iszlám későbbi fejlődése még többször érintkezik a parszizmussal: a khalifátus közjoga kifejlődött a szaszanida királyság fogalmából és hagyományai- ból. Az iszlám dogmatizmusa a görög philosophia

behatására vall: a muszlim vallásphilosophia Aristotelesből, Plátóból vagy inkább a nesplatonismusból indul ki. A mohammedán kánoni törvény a római jog hatása alatt fejlődik ki. A szufismus a buddhizmussal áll sokszoros kapcsolatban s pl. a Buddha-legenda, mely mint Barlám és Joasaf története az egyházi legendába (a magyarba is) behatolt, több változatban jelentkezik a muszlim irodalomban.

Ezeknek a behatásoknak problémáit nagyrészt Goldziher prof. vetette föl s maga is alkotta meg. Az iszlám történetének nem egy fejezete általa került a tudományos megismerés fényébe: a hadith (hagyomány) a fikh (kánonjog) a dogma, a muszlim philosophia, az iszlám szektái. Akár Cambridgeben vagy Madridban, akár Pétervárott vagy Amerikában, akár Utrechtben vagy Kairóban, Párisban vagy Lahoreban kutatták ezeket a problémákat, mindenünnen budapesti fórumuk elé terjesztették.

A ZSIDÓ TUDOMÁNY VESZTESÉGÉRŐL

A zsidó tudomány nem mellőzheti azt a feladatot, hogy fölkutassa, mit köszön Goldziher professzornak. Ezuttal csak gyászolnunk kell, mily óhajtasok, mily várakozások szálltak vele sírba. Ámbár voltaképi tudós munkával más területen, az iszlámén és az arab irodalomén serénykedett, a legnagyobbakon kívül, Zunzon, Geigeren, Steinschneideren és nálunk Bacher Vilmoson kívül alig valaki tekintette át a héber irodalom egészét oly terjedelemben, mint Goldziher professzor. Első nagy műve, a héber mythosról szóló, belemélyedt Szentírásunkba, amely gyermekkorától mindvégig mindennapi kenyere maradt. Minden alkalommal bámultam jártasságát a talmudban, de bámulta azt nem kisebb talmudista, mint maga bold. Bloch Mózes rabbi.

Kedvelt olvasmányául emlegette pl. a ^{מגילת} Megilat-ot. A középkori zsidó költökhöz erősen vonzódtott. A középkori arab-zsidó irodalmat Munk Salamon óta senki annyira át nem értette, mint ő.

Posnansky nagy kitartással és hivatottsággal munkálkodik benne, de inkább a nyelvtudomány és szentírásmagyarázat körében, mint a philosophia terén. Ellenben Goldziher prof. lelkileg összeforrott Bachjával, Juda Haléjével, akik az ő kedves Ghazálján nevelkedtek, valamint a legnagyobbnak tisztelt Maimunival. Amellett szinte egészében áttekintette a zsidóság szerepét a régi arab történetben, a régi arab irodalomban, hatását az iszlámra. Hatalmas anyaga volt a zsidó-arab, a zsidó-mohammedán vonatkozásokról. Abban reménykedtem, hogy miként Lazarus a zsidó ethikanak, Hermann Cohen a zsidó vallásbölcseletnek szentelte élete utolsó éveit, úgy dolgozza majd föl Goldziher prof. a zsidó-arab kölcsönhatásokat Most mulhatnak nemzedékek, míg megjelenik egy erre a föladatra termett erő. ^{עת לבנות} עת לבנות

A TANÍTÓRÓL.

A tanításról az volt a jelszava: (Jeremijahu XLVIII, 10) átok arra, aki az Örökkévaló dolgát lanyhán végzi! Ő a hivatását odaadással végezte azok iránt, akik komoly szándékkal jártak hozzá, akár hazánkból, akár Németországból, Boszniából, Dániából, Oroszországból, Amerikából, Ázsiából: egyenlő odaadással zsidó, keresztény, muszlim iránt. Odaadással az egyetemen, odaadással a rabbiképzőben, de legnagyobb odaadással a Holló-utcában, a megszentelt helyen, ahonnan mindenki gazdagabban távozott, az okulásnak, a bölcseségnek kútfejénél. עת לבנות

GOLDZIHAR PROFESSZOR TEKINTÉLYÉRŐL.

A magyar zsidóság művelt köztudatába Goldziher professzorról mindennél inkább az hatott be, hogy a művelt világ főiskolai és tudományos intézetei versenyt meghívták vagy kitüntették. Budapesti egyetemünk gyászjelentése, felsorolván azokat az intézményeket, melyek mesterünket magukénak vallották, szinte lajstromát adja a tudományos akadémiáknak. Hogy pedig ez a lajstrom még nem teljesebb, jórészt a háborún mult. Így pl. közvetlenül annak kitörése előtt, 1914. nyarán sürgették, hogy Goldziher prof. tartsa meg régebben kért előadásait a Collège de France-ban, Renan intézetében.

De Goldziher prof. erkölcsi nagyságának megbecsülésére van más mértékünk. Osztályrésze volt «im Gefühl der Würdigsten und Besten Ein lebend Denkmal sich erbaun».

Barátjai, tisztelői körét ép a legkitünőbbek alkották, azok, kikben kiválóság nemességel párosult, így itthon (hogy csak azokról szóljunk, kik már nincsenek köztünk) Gyulai Pál, Kármán Mór, Péterfy Jenő, Eötvös Lóránt báró, atyja nemes hagyományának folytatásakép.

A külföldön a Goldziher prof. iránti hódolatban elsimultak az ellentétek, elnémult az elfogultság. Jellemző pl., hogy Berlinben Berlinernél szállt meg s ugyanakkor meghívta őt Geiger. Steinschneiderrel és Barth-tal egyaránt tartja a barátságot. Nagyrabecsülte, kitüntette őt Renan, a skeptikus s odaadással csüng rajta Massignon a rajongó, mely, pietistikus katolikus, hódolattal. Cheikho, Lammens, a tudományos katolicismus egy-egy vezéralakja. A zsidóság iránt elfogult Paul de Lagarde kitüntetőleg fogadja, a zsidóság iránt tartózkodó Wellhausen odaszegődik Goldziher prof. ünneplői közé.

S nemcsak a tudományosság képviselői tartoznak az ő körébe, egy Nöldecke, egy Stnuck, egy Becker C. H. A világ hatalmasai is belezutnak egyéniségének varázskörébe. Burián báró, a későbbi külügyminiszter vele utazik Keleten. Andrassy Gyula gróf, mint külügyminiszter

javasolja Goldziher prof. kineveztetését az egyetemre. Zichy János gróf mint kultuszminiszter, Khuen Héderváry gróf, mint miniszterelnök, Aehrenthal mint külügyminiszter sürgetik, fogadja el az angolok meghívását Kairóba. Legjobban pedig sürgeti maga a khedive.

Gazdag életének legbensőbb kincsei közt őrizte Goldziher prof. két nemes léleknek bizalmát: II. Oszkár svéd királyét és Eötvös József báróét, aki némiképp irányt adott pályájának. Ez Goldziher prof. nagy életének és egyuttal a magyar közéleti etikának egy ragyogó fejezete.

S hogy ez a férfiú, akiről az egyiptomi alkirály, a svéd király hosszan tárgyalt, csöndesen, szerényen ott dolgozott a Holló-utcában, ebből a magvarságra dicsőség, a magyar zsidóságra áldás fakadt. Pusztá ottlétét, már büszkeségnek, ortalomnak érezhettük עת לבנות

A HÍVÓ LÉLEK.

Goldziher prof. tudományos kutatását a kritika jellemzi. De ezt a kritikát nem a tagadás, nem a kétkedés irányítja, hanem az eredményt-kereső akarat, az igazságra vágyó hit. Érthető, mennyire megragadta őt Burnoufnak, a francia tudomány egyik vezérének vezérlő gondolata: «Il n'y a pas de philologie véritable sans philosophie et sans histoire», «igazi philologia nincs philosophia nélkül, történet nélkül.» — vagy általánosabban: tudomány nincs világszemlélet nélkül, Goldziher prof. világszemlélete teljesen pozitív. Benne a bíráló, kutató elmével szinte eszményileg párosult a határozott, a szilárd, a lelkes, a rajongó hit, igazi zsidó hit. A héber mythosról szóló kritikus művében a prophétáknak szentelt fejezet lelkes zsidó hitvallomás. Ezt a hitvallomást fejti ki azokban az előadásokban, melyeket a főiskolai hallgatók előtt a zsidó vallásról tartott. (Magyar Zsidó Szemle 1888.) Vallásos érzéke állandóan táplálkozott a zsidó irodalomból. Ezért bántotta, ha ez az irodalom mást szolgált, mint az erkölcsöt és a vallást. A józanul nemes erkölcsant megtalálta a talmudban, amint mondani szerette, a bölcs talmudban. A vallásos gondolkodókkal, Bachjával, Jehuda Halévival, Maimunival rokonlelkű meghittségben élt. Kimondhatatlan szeretettel csüngött a Szentírásunkon. Legutóbb mondta: az élet folyamán sokféle poézissel találkozik az ember, de végül is belátja, hogy költőileg is legelső a biblia. Neki a biblia a gyönyörűségnek is, az okulásnak is elapadhatatlan forrása.

Vallásos érzése, mely gyermekkorától megdicsőüléséig kísérte, utóbbi időkben még erősebben nyilatkozott meg. Egy péntek esti látogatásom alkalmával áhítattól átszellemült szemmel szólt: nem tudja, jól teszi-e, hogy az arab írók finomságaiba mélyed, pedig ma-holnap ott áll, ahol csak azt kérdik tőle נשאת ונתת באמונה

becsülettel végeztet-e földi munkádat. Becsülettel végeztet, oh megdicsőült mester שבע שמחות אתה שבע לפניך előtted az örökkévalóság gyönyörűségei. Amen!

*

Mesterünk végrendelete szerint koporsója mellett egy tanítványának héberül és magyarul kellett elmondani a 23. zsoltárt. Álljon itt a búcsúszó, melyet evvel az alkalommal a nyitott sírgödör előtt hozzá intéztem s álljon itt maga a 23. zsoltár is Péchi Simon fordításában.

הכם כבודו בהספידו (Moëd Katon 25 a) A bölcsét megilleti az a gyász, melyet az ő bölcsesége nekünk megszab. A mi bölcsünk is megszabta a maga végtisztességét s én most mint akaratjának végrehajtója állok itt. Több ízben rendelkezett erről az útról. Sokat gondolt a halálra, már olyankor is, mikor bensőségesen érző szívét még nem érte sebre seb. Mély tekintete az örökkévalóságra irányult, mint azok egyike, kikről Szentírásunk (Kohélet III. 11) tartja: גם את-העלם נתן בלבם az örökkévalóság gondolatát is szívükbe oltotta az Isten.

Várta a halált, várta áhítattal, várta hittel, várta rajongással, várta szilárd bizalommal a halhatatlanság iránt. Várta ama «biztos öntudattal, hogy rendén van számadása». Várta mint barátját. Legutóbb egy-egy betegsége alkalmával azt mondta nekünk az Ének-Éneke szavával (7, 2) קול דודי דופק פתחי לי hallga! Barátom kopogtat, hogy ajtót nyissak neki. Nekünk összeszorult a szívünk, de ő meghittként szólította (Hósea XIII, 14) אהו דבריד מות אהו קטבך שאול ugyan hol a te csapásaid, halál, a te vészeid, alvilág. Telve volt Istenbe vetett bizalommal.

Ő, aki az ünnepeltetést elhárította az ősatya szavával (Genesis XXXII, 11) קטנתי מכל החסדים nem vagyok méltó ennyi szeretetre, ennyi hűségre, ő ugyanevvel az ősatyával érezte (Genesis XLVIII, 15) האלהים הרעה אתי. Amióta vagyok, a mai napig Isten az én Pásztorom.

Isten a pásztorom! Ezért telt meg lelke avval a zsoltárral, mely Istent mint pásztort tiszteli, ezért nem birt vele betelni. Ez a zsoltár ihlette áhítatra, ez emelte őt – végrendeletéből tudjuk – a «tisztá szellem» országába. Ez irányította élete gyakorlati elhatározásait is, ez kísérte a halálban és halála után is. Mikor már megtört a szeme, keze a zsoltárkönyv ezen lapján nyugodott s fiának kegyeletes leleménye folytán az a kéz, melytől annyi áldás áradt, a sír nyugalmában is a zsoltáron pihen. Evvel a zsoltárral búcsúzott el nagy barátjától, Kaufmann Dávidtól és búcsúszavából megtudtuk, hogy utolsó találkozásukkor is a zsoltár ígéiről elmélkedtek. גם כי אלך בנתי צלמות לא אירא רע. Jól tudta, hogy a zsoltár nem a halál völgyéről, hanem az élet sötét veszedelmeiről szól, de a közvetlen exegetikus igazságon fölül érezte a vallási, az

erkölcsi valóságot, hogy mindenhol, a halálban is, Isten oltalma alatt állunk. Ezért arra a sírkőre, melyhez majd elzarándokolunk, fölírásul a zsoltárnak ép ezt a versét rendeli גם כי אלך בנתי צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי

Régebbi és újabb rendelkezései mind meg-egyeznek abban, hogy evvel a zsoltárral kísérjük koporsóját. Tanítványaira bízta, hogy utána ezt a zsoltárt mondják. Elmondtuk holttesténél. Ismerte tanítványait. Ha való volna is, amit az ő kedvelt költőjének a keserűség sugalt, ha való volna.

No de hol van igazi bánat, mely nem önös?
Ki nem veszíte semmit a hallottban,
Képmutatólag sír, vagy közönyös;

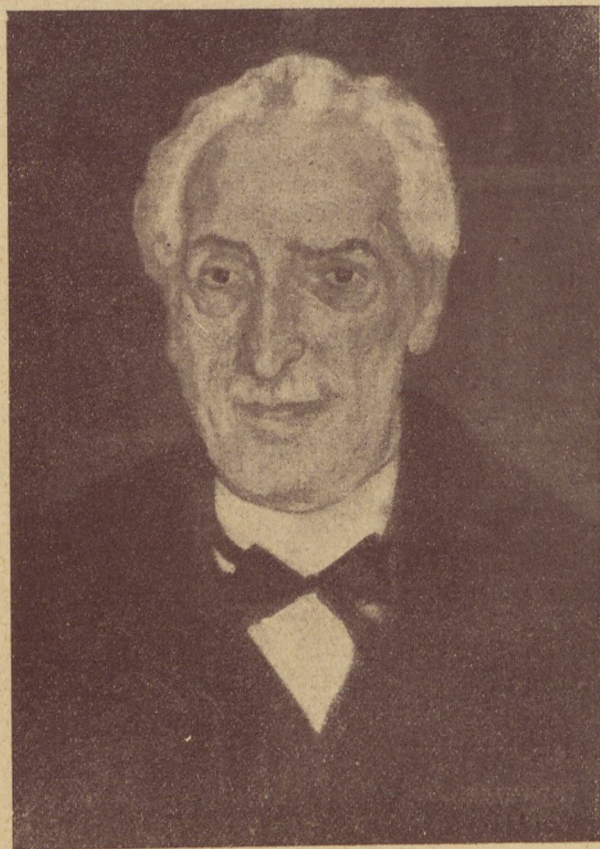
Ha igaz volna is, hogy

«Mi veszteségünk az, bármely alakban,
Mi a bűnnek mélységet kö csönöz.»

Van-e itt valaki, aki Goldziher professor halálával semmit sem veszített, elgondolható-e tanítványa, «ki nem veszíte semmit a halottban?»

Végül pedig úgy rendelkezett, hogy egy tanítványa ezt a zsoltárt mondja el héberül és magyarul, az ő két szent nyelvén, – minden más nyelv, pedig hányba hatolt be mélyen, neki idegen volt.

Ez a tanítvány, a hitvesi és fiúi kegyelet szavára én vagyok. Nyilván azért, mert a mester távozásával senki sem lett tanítványai közül

Goldziher utolsó portrajta Pollatschek Lili olajfestménye.
Lili Pollatschek: Letztes Bildnis Prof. Goldzihers. Lili Pollatschek: Dernier portrait du professeur Goldziher.

nálam szegényebb, nyomorúságosabb, koldusabb, árvább, nyilván azért, mert (119. zsoltár 176.) תעיתי כשה אבד, mert utat, irányt vesztettem, mint az eltévedt bárány, nyilván mert én vagyok ez az eltévedt bárány, azért zengem el én ד' רעי az örökkévaló az én pásztorom — elzengem a magunk enyhülésére, mesterünk megdicsőülésére.

XXIII. SOLTÁR.

— DÁVID SOLTÁRA. —

Pásztorom énnékem a mindenható Isten, azért nincsen semmiből fogatkozásom.

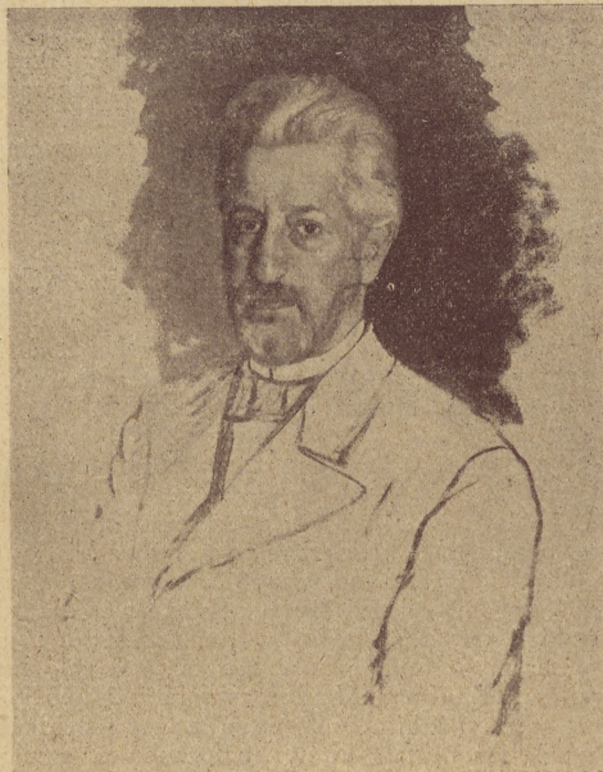
Szép zsiros mezőkön lefeket engemet: kedves szép nyugodalmas élő vizeknél legeltel engemet.

Lelkemet nagy kegyesen meghozza, megtérengeti: igazgat az igazságnak ösvényén csak az ő szent nevéjért.

Ha szintén halálos ügyemben, az halál völgyének árnyékába jutnék, nem félek, mert te mellettem vagy: a te pálcád és támasztó törvényed megvigasztalnak engemet.

Asztalt teríttesz énnékem ellenségim előtt: drága olajkenettel fejemet zsirosítván pohárom csordultig töltöd.

Tehát ily jó s gazdag irgalmasságod legyen rajtam teljes életembe: és lakjam az Ur házában mindörökkön örökké.

Goldziher Ignác portraitja. Zilzer Antal utolsó festménye, melyet hirtelen megvakulása miatt már nem tudott befejezni.

Anton Zilzer: Bildnis Prof. Goldziher.

A. Zilzer: Portrait du professeur Goldziher.

ZILZER ANTAL 1865—1921.

legnagyobb katasztrófa, ha alkotó művész valamelyik szervét pusztítja el a romboló kór. De kétszeresen borzalmas és tragikus, ha ama szerve pusztul el, amelyre művészi ihlettségében és alkotása közben, legnagyobb szüksége van. Ily tragikus sors érte Beethovent, a muzsikust, aki megsiketült; Byront, a költőt, aki megvakult. Hasonlóan volt kegyetlen a végzet Zilzer Antal festőművészhez is, aki élete delén, munkakedve és alkotó ereje fénykorában veszttette el szemevilágát.

Tizenöt esztendeig élt Zilzer Antal teljes vakságban. Lelki szemei előtt tán tobzódtak a színek és mégis akárhogy meresztette is a meszszeségbe örökre kialudt szemét, csak feketeséget látott, sötétséget, örök éjszakát.

Budapesten született 1865-ben. Kora gyermekkorában kezdett el rajzolgatni és tíz éves korában már abból vett festéket, amit képein keresett. Ebben a korában festette a «Parasztszalad» című képét, amelyet Munkácsy Mihály véletlenül meglátott. A magyar Mester magával akarta vinni Párisba, de a szülők nem engedték. Az édes anyja nem is örült, hogy a gyerek ilyen dolgokkal foglalkozik és sok rábeszélés után arra bírta a fiút, hogy iratkozzék be a Műegyetemre. A műépítészeti szakon aztán még jobban kifejlődött benne a művészetért való rajongó szeretete. Itthagytott mindent és kiment Münchenbe. A festőakadémián Piboty, Raupp, Reitz tanítványa lett. Innen Párisba, majd Londonba ment. Münchenben 1887-ben elnyerte «Miksa bajor herceg» arcképével a nagy aranyérmét. 1895-ben Velencében pedig «Forrás» című képével a legnagyobb festő-ösztöndíjat.

Mire hazajött, megelőzte a hire. Mindenütt tárt karokkal fogadták. Főleg mint tájképfestő ért el nagy sikereket és vívott ki magának megérdemelt helyet, de azért hű maradt ahhoz a genrehez, amellyel első sikereit aratta: az arcképfestéshez. Az itthoni köz- és magánképtárak tele vannak munkáival, közéleti nagyságok, tudósok, államférfiak, művészek képeivel. De nemcsak az itthoni nagyok, hanem a külföldi világhírű és ünnepeelt nevek viselői is szívesen ültek vászna előtt. Néhány évvel ezelőtt a megvakult művész maga mondta tollba a Mult és Jövőnek azokat az élményeket, melyek világi és egyházi fejedelmekhez fűzték. Így II. Lajos bajor királyhoz, Miksa bajor herceghez, Erzsébet királyné atyjához, József főherceghez, Schlabach biboroshoz. De sokkal büszkébb volt a szellemi fejedelmek, Mark Twain és Ibsen barátságára. És utóbbiról írta az alábbiakat:

«Münchenben, 1882-ben, mint fiatal festő-növendék ismerkedtem meg Ibsennel. A «Karlsruher» kávéházban ültem és a feketéző vendégek